

z 50 krajín sveta. Medzinárodné trendy v jej rozvoji a ďalšie jej smerovanie bolo špecifikované v nasledujúcich aspektoch (Janer – Úcar, 2018, s. 1-23):

- Sociálna pedagogika sa študuje ako predmet v intenciách iných, zväčša širšie koncipovaných spoločenskovedných študijných programov (napr. štúdium sociálnej práce (59,8 %), sociálneho štátu (51,5 %), sociálnej vzdelávacej politiky (48,9 %) a sociálnej pedagogiky (41,4 %). Obsahom univerzitného predmetu sociálnej pedagogiky je zameranie na politicko-etickú a sociálnu dimenziu, intervenčnú činnosť a používanie rôznych metód a techník. Istá diferenciacia je v epistemologických a teoretických východiskách sociálnej pedagogiky a vnímania profesie sociálneho pedagóga.
- V ďalšom smerovaní sociálnej pedagogiky je nevyhnutné vymedzenie tzv. univerzálneho teoretického základu sociálnej pedagogiky, vyšpecifikovanie kompetencií a oblastí pôsobenia sociálneho pedagóga. Podľa W. Lorenza (2018, s. 1-23) je sociálny pedagóg niekde vnímaný ako osobitná profesia, inde ako súčasť rôznych sociálnych povolání alebo ako metóda, paradigma či súbor inštitúcií v intenciách sociálnej politiky.
- V budúcnosti je trend zameraný na ponúkajúce a propagovanie štúdia sociálnej pedagogiky na univerzitách a vysokých školách, pretože má potenciál prepojenia medzi teóriou a praxou a podporenie dialógu medzi univerzitou a odbornou-praktickou profesiou. V tomto smere je preto nevyhnutné podporovať vedecko-výskumnú činnosť v sociálnej pedagogike a implementovať sociálnu pedagogiku ako vysokoškolskú disciplínu.
- „Sociálna pedagogika“ predstavuje ešte stále nový koncept v anglosaskom svete. V období 15 rokov sa zvýšil záujem o sociálnu pedagogiku, čo deklarujú mnohé vedecké či odborné štúdiá a významné konferencie medzinárodného charakteru (Hroncová a kol., 2020).

Projekt PRINED (*Národný Projekt INkluzívnej Edukácie*) trval od septembra 2014 do novembra 2015. Cieľom projektu PRINED bolo významne ovplyvniť inkluzívne prostredie v materských a základných školách a tým zabezpečiť predchádzanie neoprávneného zaradovania žiakov do systému špeciálneho školstva. Projekt PRINED bol veľmi pozitívne hodnotený zo strany riaditeľov, učiteľov, odborných zamestnancov aj členov expertnej skupiny pre inklúziu. Výsledky evalvácie poukázali na zlepšenie dochádzky, správania aj prospechu žiakov škôl zapojených do projektu. Riaditelia škôl pozitívne hodnotili prítomnosť *inkluzívneho tímu* v škole a jeho prínos pri zlepšení spolupráce s rodinou, individualizácii v prístupe k žiakom, preventívnom vplyve vo vzťahu k sociálno-patologickým javom, pri zlepšení dochádzky žiakov, formovaní pozitívnej klímy v triede, škole. Takisto veľmi pozitívne riaditelia škôl hodnotili *činnosť odborných zamestnancov* a ich vplyv na skvalitňovanie profesijných kompetencií pedagogických zamestnancov. Cieľom projektu bolo vytvoriť tzv. inkluzívny tím pedagogických a odborných zamestnancov, akými sú psychológ, špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg, sociálny pedagóg, ktorí budú pracovať so žiakmi v školách, ale aj v teréne. V rámci projektu PRINED pôsobilo v školách 151 sociálnych pedagógov, čo bolo veľmi pozitívne. V pozícii sociálneho pedagóga v škole však mohli byť zaradení aj absolventi odboru sociálna práca, čo bolo na škodu veci, pretože v rámci pregraduálnej vysokoškolskej prípravy neboli na pôsobenie v škole pripravovaní, a preto pri výkone funkcie sociálnych pedagógov v škole mali problémy.

Cieľom projektu bolo podporou inkluzívneho vzdelávania a skvalitnením profesijných kompetencií pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zlepšiť výsledky a kompetencie detí a žiakov.

Ďalším národným projektom bol projekt *Škola otvorená všetkým* (ŠOV), ktorý nadväzoval na výsledky troch predchádzajúcich národných projektov (MRK, MRK2 – „*Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy*“, PRINED – „*Projekt inkluzívnej edukácie*“) pod gesciou metodicko-pedagogických centier. Cieľom projektu ŠOV bolo vytvoriť efektívny model spolupráce viacerých zložiek vzdelávacieho systému, t. j. podpora a vzájomná spolupráca pedagógov a odborných zamestnancov materských a základných škôl vrátane pedagogických asistentov, odborných zamestnancov z centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, ako aj učiteľov zabezpečujúcich neformálne vzdelávanie detí predškolského veku mimo vzdelávacieho systému spolu s ich turtormi (rodičia týchto detí). Projekt bol realizovaný v období od 1. februára 2016 do 30. novembra 2019. Do projektu ŠOV bolo zapojených 78 sociálnych pedagógov. V *evalvačnej správe projektu ŠOV* bolo jedným z odporúčaní, ktoré bolo adresované na riadiace orgány, zvýšiť počet špeciálnych a sociálnych pedagógov.

Poradenstvo je náročný a dlhodobý proces, ktorý si vyžaduje erudíciu poradcu, ale aj určitú úroveň rozvoja jeho sociálnych kompetencií. Základom práce sociálneho pedagóga je sociálna interakcia, jej priebeh a úroveň sa projektuje do poradenského procesu. Preto si práca so žiakmi v školskom prostredí vyžaduje schopnosť orientovať sa v sociálnych situáciách rôznorodého charakteru, riešiť vzniknuté problémy, konflikty a tiež vytvoriť pozitívne vzťahy a pozitívnu klímu v školskej triede.

Cieľom poskytovania poradenských služieb, ako z uvedeného vyplýva, je zlepšiť kvalitu života človeka, pomôcť mu v nepriaznivej sociálnej situácii, zlepšiť kvalitu života človeka, ktorý sa ocitol v problémovej situácii a nedokáže si pomôcť sám, poskytnutím odbornej pomoci. Vyžaduje si to vysokú mieru profesionálneho odstupu a zdržanlivosti, ale na druhej strane aj vysokú mieru empatie a, samozrejme, ochoty pomôcť.

Poradenský rozhovor má svoje špecifiká a fázy, ktoré J. Gabura (2013) a M. Oláh (2017) koncipujú takto:

1. *Nadviazanie prvého kontaktu* – predstavuje dôležitú fázu poradenského procesu a významne ovplyvňuje jeho celkovú kvalitu a efektivitu. Priebeh úvodnej fázy je determinovaný typom klienta (dobrovoľný klient, klient spolupracujúci na základe požiadavky okolia alebo klient distribuovaný od iných odborníkov). Pri prvom kontakte sa odporúča, aby sociálny pedagóg využíval najmä otvorené otázky s cieľom získať čo najviac informácií o klientovi a jeho probléme. Ťažiskom úvodnej fázy poradenského procesu je objasňovanie problému prezentovaného zo strany klienta, hľadanie jeho príčin bez výrazného hodnotenia a posudzovania.

Pri prvom kontakte s klientom by mal sociálny pedagóg zistiť očakávania klienta a jeho predstavy o spolupráci, vytvoriť čo najširší priestor na participáciu klienta. Snažiť sa aktívne počúvať klienta. Spoločne identifikovať príčiny problému bez akéhokoľvek posudzovania a hodnotenia klienta. Spoločne vytvoriť a dohodnúť sa na pravidlách spolupráce, zároveň motivovať klienta k spolupráci. Všímať si všetky verbálne i neverbálne prejavy klienta. Nechať klienta objavovať dôležité veci a hovoriť menej ako klient (Gabura, 2013, s. 146).

2. *Anamnestický rozhovor* – je zameraný na získanie potrebných informácií o klientovi, jeho sociálnom okolí a na podrobnejšiu identifikáciu sociálneho problému. Spravidla má podobu štruktúrovaného rozhovoru s využitím štandardizovaného záznamového hárku na zaznačenie relevantných anamnestických údajov o klientovi a jeho rodine. Slovo anamnéza pochádza z gréckeho slova „*anamnézis*“ čo znamená roz-pamätávanie sa na udalosti z minulosti. O. Zelinková poukazuje na osobnú, školskú a rodinnú anamnézu. Cieľom

anamnézy je získanie podrobných informácií o doterajšom stave o vývine jednotlivca, ako aj ďalších faktorov zo sociálneho prostredia (rodinné, školské a pod.), ktoré môžu potenciálne alebo reálne ovplyvniť aktuálny stav.

Anamnestický rozhovor by nemal z časového hľadiska presahovať trvanie samotnej poradenskej práce s klientom. Je potrebné viesť rozhovor takou formou, aby klient nemal pocit, že je nútený poskytnúť informácie, ktoré by inak z vlastnej iniciatívy poradcovi neposkytol, a rešpektovať jeho právo na anonymitu. Okrem autoanamnézy sa môže v poradenskom procese pracovať aj s heteroanamnestickými údajmi, teda s informáciami o klientovi získanými z jeho sociálneho okolia. Ide najmä o osobnú, rodinnú anamnézu (často aj s využitím rodinnej mapy), školskú a profesionálnu, zdravotnú (v prípade potreby) anamnézu, anamnézu samotného problému klienta (Oláh, 2017). Osobná anamnéza je relevantným zdrojom informácií o predošlom vývine žiaka od jeho prenatálneho, perinatálneho a postnatálneho obdobia. Sleduje sa tiež doterajší zdravotný stav dieťaťa, vývin motoriky, reči a pod (Kasáčová – Cabanová, 2011). Sociálna anamnéza, resp. školská anamnéza je zameraná na zisťovanie sociálnych vzťahov v skupine (školskej triede), postavenie žiaka v skupine, takisto vzťah k učiteľom, širšiemu sociálnemu okoliu. V rámci rodinnej anamnézy je dôležité sa zamerať na základné demografické charakteristiky rodiny a socioekonomické podmienky rodiny (vek rodičov, vzdelanie rodičov, zamestnanie rodičov, štruktúra rodiny, zdravotný stav rodičov a pod.), výchovný štýl v rodine – ich prípadné metódy a prístupy (demokratický, autoritatívny, liberálny), plnenie funkcií v rodine, vzťahy v rodine (vzťahy medzi rodičmi navzájom, rodičmi a deťmi, súrodencami navzájom, deťmi a starými rodičmi, prípadne širšou rodinou), výskyt patologického správania v rodine, prípadne u príbuzných, problémy v správaní dieťaťa (ich úspechy, neúspechy), kultúrne prostredie rodiny – pravidlá rodiny, normy a rituály v rodine, konfesia rodiny, trávenie voľného času rodiny, celkový životný štýl rodiny.

L. Sejšťová (2011) upozorňuje, že dôležitou súčasťou rodinnej anamnézy je aj súrodenecká konštelácia (postavenie dieťaťa v rodine – najstaršie dieťa, najmladšie a pod.). Na rýchle a praktické zaznamenávanie údajov rodinnej konštelácie boli vytvorené tzv. modely rodinných máp. Poradenské smery, ktoré hľadajú kauzálne súvislosti v zážitkoch z minulosti, preferujú význam orientačnej rodiny klienta na jeho ďalšie fungovanie v interpersonálnych vzťahoch.

3. *Poradenské interview* – začína exploráciou (pomocou otázok postupne prenikneme k jadrú problému, poprípade do problémovej situácie). Pri poradenskom interview klient hovorí o svojich ťažkostiach a poradca sa stáva jedným zo spolunástrojov zmeny. Sociálny pedagóg sa snaží klienta aktívne počúvať,

VO2: *Ktoré cieľové skupiny sú dominantne zastúpené v sociálno-výchovnej práci sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach?*

VO3: *Aké metódy a formy práce s cieľovými skupinami sú preferované sociálnymi pedagógmi v školách a školských zariadeniach?*

VO4: *Aké ďalšie vzdelávanie absolvovali sociálni pedagógovia z aspektu ich dĺžky praxe či inštitúcie, v ktorej pôsobia?*

4.2 Charakteristika výskumnej vzorky, lokality výskumu a výskumných metód

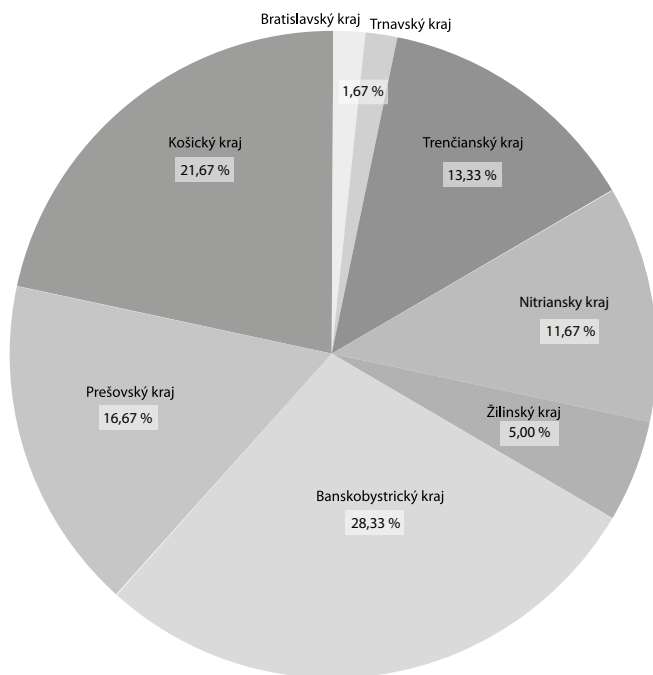
Empirický výskum sme realizovali v priebehu rokov 2019 a 2020 v dvoch častiach. Prvá časť výskumu mala kvalitatívny charakter a realizovali sme ju v roku 2019. Kvalitatívne orientovaný výskum bol zameraný na mapovanie potrieb sociálnych pedagógov, ktorí v školách pôsobia prostredníctvom fókusových skupín. Do výskumu bolo zapojených 28 participantov (sociálnych pedagógov) z Banskobystrického kraja. V závere fókusových skupín sme diferencovali participantov do menších podskupín, v ktorých mali participanti vymedziť a naformulovať základné problémy a vzdelávacie potreby sociálnych pedagógov v školách. Ako metóda analýzy dát bola aplikovaná kvalitatívna obsahová analýza výsledných produktov práce participantov za jednotlivé podskupiny.

Kvantitatívny výskum sme realizovali v roku 2020 a predstavoval druhú časť nášho výskumu. Výber výskumného súboru sme uskutočnili dostupným výberom respondentov na celom Slovensku. Celkovo sme oslovení všetky centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a základné a stredné školy, kde pôsobia sociálni pedagógovia. Vzhľadom na to, že zber empirických údajov sme uskutočnili v čase, keď *národný projekt „Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov I“* končil, odrazilo sa to aj v nižšom počte respondentov aj z toho dôvodu, že pôsobila už aj koronavírusová pandémia a sociálni pedagógovia riešili aktuálne úlohy a problémy mimo školy, ktoré vyplynuli zo súčasnej situácie.

Za hlavnú výskumnú metódu sme zvolili dotazník vlastnej konštrukcie, ktorý bol určený sociálnym pedagógom, ktorí pôsobia v školách a školských zariadeniach. Podnetom na skonštruovanie dotazníka boli teoretické štúdie J. Hroncová (2015), M. Niklová (2015) a viaceré empirické výskumy, ako napríklad V. Zemančíkovej (2012), M. Dulovicsa (2014), J. Hroncovej (2015), M. Niklovej (2015) a pod. Okrem demografických položiek obsahoval dotazník aj položky zisťujúce špecifiká práce sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach, oblasť ďalšieho vzdelávania a pod. Dotazníky vyplnilo 62 respondentov, ale vzhľadom na to, že dvaja respondenti nepôsobili ako sociálni pedagógovia, museli sme ich

z výskumného súboru vylúčiť. Vyplnené a zozbierané dotazníky sme následne analyzovali a interpretovali. V rámci deskriptívnej štatistiky sme použili aritmetický priemer (AM), smerodajnú odchýlku (SD), priemerné poradie, medián (min., max). Štatistickú analýzu dát sme uskutočnili pomocou štatistického programu *SPSS Statistics 22.0 for Windows*. Išlo o korelačnú a komparačnú analýzu. V rámci korelácií sme použili: Chí kvadrát, Spearmanov a Pearsonov korelačný koeficient. Pri komparačnej analýze sme použili Mann Whitneyho U-test. Pri kvalitatívnej analýze sme použili metódy analýzy, syntézy, komparácie a generalizácie. Analyzované empirické údaje dokumentujeme v tabuľkách a grafoch.

V grafe č.1 prezentujeme zastúpenie respondentov z jednotlivých krajov.

Graf 1 Zastúpenie respondentov podľa krajov, kde pôsobia

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Ako vyplýva z uvedeného grafu, najväčšie zastúpenie mali sociálni pedagógovia pôsobiaci v Banskobystrickom, Košickom a Prešovskom kraji. Priemerný vek sociálnych pedagógov vo výskumnom súbore bol 42 rokov, priemerná dĺžka pôsobenia respondentov v pozícii sociálneho pedagóga bola 10 rokov a priemerná dĺžka praxe v sociálno-výchovnej oblasti bola 14 rokov. V grafe č. 2 uvádzame prehľad najvyššie dosiahnutého vzdelania u skúmaných respondentov.

4.3 Výsledky empirických zistení a ich analýza

4.3.1 Identifikácia potrieb a problémov sociálnych pedagógov

Empirický výskum bol ťažiskovo zameraný na zisťovanie a analýzu potrieb a problémov sociálnych pedagógov, čo sme uviedli aj vo výskumnej otázke VO1: *Aké sú potreby a aktuálne problémy sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach?*

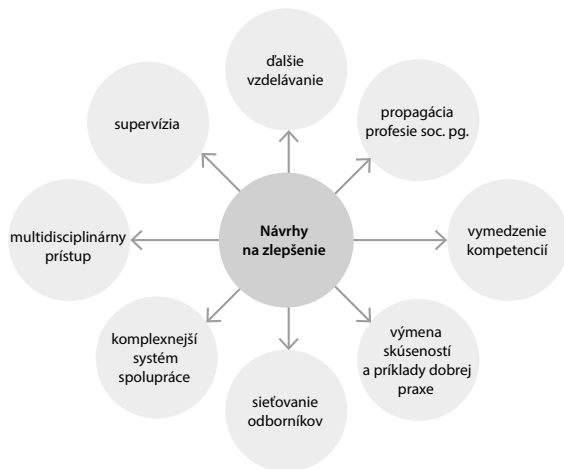
Výsledky empirických zistení v rámci fókusových skupín uvádzame v tab. č. 4.

Tabuľka 4 **Identifikované potreby a problémy sociálnych pedagógov**

Kategória	Výpovede participantov
Problémy v praxi	„ako postupovať pri práci so žiakmi v zmysel GDPR...“, informované súhlasy, nedostatočná spolupráca so školami, nedostatočná spolupráca s rodičmi...
Prelínanie kompetencií	vymedzenie kompetencií, napríklad sociálny pedagóg – pedagogický asistent...
Vzdelávanie	„zabezpečovať pravidelné vzdelávanie na témy šikanovania, sebapoškodzovania..., práca so skupinou, skupinová dynamika...“
Sieťovanie	...„absencia vzájomného sieťovania sa medzi sociálnymi pedagógmi, výmena informácií, príkladov dobrej praxe...“
Výcviky	„... organizovať sociálno-pedagogické výcviky, výcvik mediácie...“
Metodiky, materiály	„... vytvárať a distribuovať metodické príručky a materiály pre prácu so žiakmi na rôzne témy...“

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Ako vyplýva z údajov uvedených v tab. č. 5, sociálni pedagógovia, ktorí pôsobia v školách a školských zariadeniach, narážajú na mnohé potreby a problémy, ktoré súvisia s ďalším vzdelávaním, a preto by potrebovali: vzdelávanie v oblasti školskej mediácie, drogových závislostí, šikanovania, sebapoškodzovania a tém, ktoré vyplývajú z praxe. Tieto vzdelávacie aktivity by sa mohli aj cyklicky opakovať pre nových sociálnych pedagógov. Radi by tiež získavali zručnosti v poradenstve a terapii. Ďalej sociálni pedagógovia majú potrebu pravidelného stretávania sa s cieľom výmeny skúseností, uvítali by nové a praktické metodické materiály a príručky. Za aktuálne problémy v praxi sociálni pedagógovia považujú: absenciu supervízie, chýbajúce metodiky, diagnostické nástroje a nejasné postavenie sociálnych pedagógov v školách. Jednou z možností, ako uvedené problémy kompenzovať, je prostredníctvom občianskeho združenia *Asociácia sociálnych pedagógov* (ASPg), ktoré vzniklo v roku 2018 na Katedre pedagogiky Pedagogickej

Obrázok 6 Návrhy na zlepšenie v práci sociálnych pedagógov

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Z návrhov, ktoré sociálni pedagógovia uvádzali, bola akcentovaná najmä požiadavka ďalšieho vzdelávania. Propagácia profesie sociálneho pedagóga sa od roku 2018 intenzívnejšie uskutočňuje prostredníctvom občianskeho združenia *Asociácia sociálnych pedagógov*, ktorá je jediná na Slovensku a má celoslovenskú pôsobnosť. Mnoho z návrhov, ktoré sociálni pedagógovia uvádzali, sa uskutočňuje a môže realizovať práve prostredníctvom Asociácie sociálnych pedagógov, ktorá už v tomto smere iniciovala viaceré kroky.

Členky a členovia *Asociácie sociálnych pedagógov* pripravili v rámci riešenia výskumnej úlohy KEGA projekt aktualizácie vzdelávania pre sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach, ktorý je certifikovaný zo strany MŠVVaŠ SR.

4.3.2 Cieľové skupiny v sociálno-výchovnej práci sociálnych pedagógov

Školská legislatíva rámcovo vymedzuje cieľové skupiny, ktorým musí sociálny pedagóg pri výkone svojej sociálno-výchovnej práce v školách a školských zariadeniach venovať pozornosť. Ide najmä o žiakov pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, ďalej žiakov ohrozených sociálno-patologickými javmi, ale tiež uskutočňovať poradenstvo aj pre rodičov, pedagogických pracovníkov a iných. Vo výskume nás preto zaujímalo, aké cieľové skupiny sú v práci sociálnych pedagógov dominantné pri realizácii ich sociálno-výchovnej činnosti, čo sme formulovali aj vo výskumnej otázke VO2: *Aké cieľové skupiny sú častejšie zastúpené u sociálnych pedagógov v školách a školských zariadeniach?*